

בעל הבית משתגע? בעקבות תא"ם 33402-07-20 כוכה נ' עמיאל

שחר פישר ועודד רון*

א. מבוא: שאלת המפתח. ב. רקע. ג. האורח כרוח רפאים. ד. סיכום –
בין החוק האתי לפוליטי.

א. מבוא: שאלת המפתח

פסק הדין מושא הארה זו אוצר את הסכסוך היהודי-ערבי בזעיר אנפין.¹ סיפור המעשה החל בעפולה בחודש מרץ 2020, שבראשיתו נחתם הסכם השכירות בין התובעת, עבוד כוכה, לבין הנתבע, יוסי עמיאל. יומיים אחרי מעמד החתימה וימים ספורים בטרם כניסת כוכה לדירה, המפתח כבר נמצא ברשותה ותהליכי מעבר הדירה ובכללם ההובלה ואריזת המיטלטלין מהדירה שבה התגוררה בשכירות בעיר החלו. או אז נודע לדיירת בבניין, דרך עמיאל, כי השוכרת המיועדת היא אישה ערבייה. תוך זמן קצר השמועה עשתה לה כנפיים והביאה את הדיירים להתאגד ולהודיע לעמיאל בנימה של איום כי אין בכוננתם להסכים עם רוע הגזירה וכי ככל שיעשה כן חייה בבניין יהיו מעטים ורעים.

האיומים עשו את שלהם, ולאחר שהודה בתבוסה בפני הדיירים, עדכן עמיאל את השוכרת שהסכם השכירות לא יוכל לצאת לפועל. כוכה דווקא עמדה על זכותה לקיים את ההסכם ככתבו וכלשונו, חרף איומי הדיירים, בתקווה שההיכרות האישית הבלתי-אמצעית תפיג את מפלס העוינות כלפיה והחיים בעמק יתנהלו כמו ב"דירה להשכיר": "בחברה טובה בשלום ובנחת".² בעל הבית עמד בסירובו ואף נקט באמצעי (החלפת צילינדר) שהבטיח כי לא תוכל להיכנס לדירה כדרך שאדם נכנס לדירתו. בעקבות כך, תבעה אותו כוכה בבית המשפט בדרישה לסעד של פיצויים בגין הפרת החוזה. עמיאל

* בוגרי בית המדרש לרבנות ישראלית. שחר פישר הוא תלמיד לתואר שלישי בבית הספר למדעי התרבות באוניברסיטת תל-אביב ועמית בתוכנית לזכויות אדם ויהדות של המכון הישראלי לדמוקרטיה. עו"ד עודד רון הוא תלמיד לתואר שלישי בפקולטה למשפטים של האוניברסיטה העברית בירושלים וחוקר במכון הישראלי לדמוקרטיה. מבקשים להודות לפרופ' ארנה בן-נפתלי, עו"ד אור סדן ועו"ד אלעד שרעבי על הכנסת האורחים הנדיבה.

¹ תא"ם 33402-07-20 כוכה נ' עמיאל (אר"ש 17.8.2021).

² לאה גולדברג "דירה להשכיר" משמר לילדים 9 (1948).

בעל הבית משתגע?

ביקש להתנער מאחריותו כלפי כוכה בטענות של סיכול החוזה וחוסר תום לב שבהתעקשות לקיימו. בית המשפט דחה את טענותיו של עמיאל והעמיד את הפיצוי (העונשי) על סך של 30,137 ₪.

ישנן שורה של שאלות משפטיות מפרופסיות שונות העולות מהמקרה ומפסק הדין ובתוכן למשל האם הפרת חוזה של בעל מקרקעין בשל טעמים גזעניים חמורה יותר מעילול אחרות ומצדיקה השתת פיצויים גבוהים יותר? האם אין טעם לפגם בבית משפט הנוקט בסנקציות נגד אזרחים שפועלים בגזענות בעוד מידי יום נעשים מעשים או מחדלים ממוסדים המונעים מערבים להתגורר בכל מקום בו יחפצו?³ האם לא ניתן לקבוע כי דיירי הבניין בהתנהלותם ביצעו עוולה נזיקית של "גרם הפרת חוזה"? ועוד.

שאלות אלו כבודן במקומן מונח, ובוודאי יהיו מי שימצאו עוד בקעה להתגדר בה. אולי אפילו ערכאת ערעור ככל שזה יוגש. אלא שדומה כי כיום, עדיין תחת הרושם של אירועי האלימות של מאי 2021,⁴ שנסוכו בין היתר על סוגיית הדיור והקרקעות. לטעמנו, מתבקש לקרוא את המקרה הזה דרך שאלת המפתח: המפתח האייקוני של הנכבה אותו נושאים הפלסטינים בישראל, בגדה, בעזה ובפזורה, והיא – מי כאן בעל הבית בישראל ומי, לפיכך, האורח הבלתי רצוי?

הכנסת אורחים אינה רק פעולה של נדיבות היא גם פעולה של ריבונות וכוח.⁵ אדם יכול לארח רק בביתו שלו, ויש לו את היכולת להכניס אורח רק מתוקף היותו גם בעל יכולת למנוע זאת ממנו. לכאורה, מי שבוטח בהיותו בעל הבית במקומו לא רק שלא יוטרד מבואו של האחר, אלא למעשה יוכל לבטא ולבסס את ריבונותו על ביתו דרך מעשה הכנסת האורחים. על פניו, בעניינו היו יכולים לכאורה הדיירים לבטא את חזקתם על העיר על ידי קבלת פנים ונדיבות אדנותית של מנצחים. ולא היא. מצב דברים זה מוכיח כי דרושה לנו המשגה מורכבת יותר של הכנסת אורחים.

הארת הפסיקה תוקדש לניתוח פסק הדין דרך הזווית של "הלכות" הכנסת האורחים,⁶ שתחשוף רבדים סמויים לא רק מפסק הדין הקונקרטי אלא מההקשר החברתי והמשפטי

³ ניתן לטעון כי מדובר בסופו של יום במימוש – גם אם בוטה – של הערכים החוקתיים שעיגנה המדינה בחוק יסוד: ישראל מדינת הלאום של העם היהודי (חוק הלאום), לפחות במובן שעלה בדעת המיעוט של השופט ג'ורג' קרא. להרחבה ראו בג"ץ 5555/18 חסון נ' כנסת ישראל 170 - 210 (פורסם בנבו, 8.7.2021). ראו גם מאמרה של יעל ברדה:

Yael Berda, *Even When You Win, You Lose: How Criminalizing Hate made Everyday Racism Legitimate. Comment on "From Slave Abuse to Hate Crime"*, 14 JER. REV. L. STUD. 182 (2016).

⁴ אש בשדה קוצים – תיק מסות על אלימות וסולידריות תיאוריה וביקורת (דניאל מונטרסקו וניצן לונברג עורכים, 2021).

⁵ ארנה בן-נפתלי "פתח דבר: על "הכנסת אורחים" "המשפט" ברשת: זכויות אדם א 6 (2013).
⁶ מטבע הדברים, מפאת קוצר היריעה לא נעמוד כאן על מכלול ההיבטים הנוגעים בדבר ואפילו לא על מקצתם.

הרחב הנוגע אליו. בטרם נגיע ללוז ההארה, בכדי להבין את המקרה כהווייתו נדרש לרקע המוביל ערבים אזרחי ישראל להתגורר בערים "יהודיות".

ב. רקע

עובר אורח שיבקש להבין את מלחמת מאה השנים היהודית-ערבית, בין מאורעות תרפ"א לתשפ"א (וכל מה שארע לפני ואחרי), יצטרך להתחקות אחר השאלה – מי כאן בעל הבית. התשובה לכך במובנה הרחב, עבור שני הצדדים, ודאי איננה מתמצה בשאלת הרישום בטאבו, או בנתונים דמוגרפיים. זו שאלה תלויה באוויר, שתשבי או מי מטעמו טרם נאות לתרץ אותה.

בעוד שאלה זו מהדהדת בכל חלקי הארץ, המוקדים שבהם היא מהווה מפגע רעש של ממש הן הערים המעורבות חיפה, תל אביב-יפו, עכו, רמלה, לוד, מעלות-תרשיחא ונוף הגליל (לשעבר נצרת עילית) וירושלים,⁷ כמו גם ערים מעורבות בהתהוות:⁸ מקריית-שמונה דרך צפת, כרמיאל ועפולה, עובר לבאר-שבע ירוחם, ועד אילת. בשטחים הללו, במחצית הראשונה של המאה הקודמת, ישב רוב ערבי שהפך ברבות השנים למיעוט.

כיום, שמונה אחוזים מתוך האוכלוסייה הערבית בישראל מתגוררת בערים מעורבות (לא כולל ירושלים).⁹ במהלך שני העשורים האחרונים, שיעור האוכלוסייה הערבית בערים אלו עלה, בחלקן באופן מתון (תל אביב-יפו למשל מארבעה אחוזים לארבעה וחצי) ובחלקן באופן דרמטי (בנוף הגליל, מעשרה אחוזים בראשית שנות האלפיים לכשלושים אחוזים נכון לכתיבת שורות אלו. במקביל, ישנה מגמה דמוגרפית של ערבים המגיעים להתגורר בערים נוספות ברחבי הארץ.¹⁰

אחת מהערים הללו היא עפולה. סיפורה של העיר מהווה חלק בלתי-נפרד מהאקספוזיציה, דרכה ניתן יהיה להבין טוב יותר את "הכנסת האזרחים" בעיר.

⁷ לירושלים מאפיינים ייחודיים ביחס ליתר הערים המעורבות, מפאת קוצר היריעה לא נרחיב בעניין זה.

⁸ ראו מנאל תותרי-ג'ובראן "ערים מעורבות בהתהוות: בין הפרטי לציבורי" **דין ודברים** י 17 (2017).

⁹ עדו אבגר, אתי וייסבלאי, רמי שוורץ ומיכל לרר **ערבים בערים המעורבות – מבט-על** 4 (הכנסת, מרכז המחקר והמידע, 2021).

¹⁰ ניקולא יוזגוף-אורבך "ערים מתערבות בישראל" **קשת – כתב עת למדעי הרוח והחברה** 3 125, 134 (2021); מנאל תותרי ג'ובראן "ההתיישבות היהודית בראי עקרון השוויון (סעיף 7) **קומנטר מאמרים על חוק-יסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי** 6 (יובל שני וידידיה שטרן עורכים, צפוי להתפרסם).

בעל הבית משתגע?

עפולה (ועוד לפנייה – קיבוץ מרחביה) נוסדה על אדמותיו של כפר ערבי בשם אל-פולה, כפר שהפך עוד הרבה לפני 1948 "לסמל לאומי ערבי, ראייה לכוונת הציונים לנשל את הערבים".¹¹ אדמות הכפר, שעובדו על ידי אריסים ערבים נמכרו על ידי בעליהן שהתגוררו מחוץ לפלשתינה לעסקנים ציונים חרף מחאת האריסים שנתמכה על ידי תושבי האזור הערבים. כיום, המצב שונה בתכלית: אדמות העיר נמכרות ומושכרות לערבים חרף מחאות התושבים היהודים. לפי נתוני הלמ"ס, הוכפל מספר הערבים במהלך שני העשורים האחרונים מחצי אחוז לאחוז. ייתכן שהמספר גבוה יותר בשל העובדה שחלק מהתושבים הערבים המעתיקים את מקום מגוריהם לערים מעורבות בהתהוות דוגמת עפולה או כרמיאל אינם מעדכנים את כתובתם משיקולים שונים, שבהם האפשרות לשלוח את ילדיהם למערכות חינוך בשפה הערבית (שלא קיימות בערים מעורבות בהתהוות, ואף בנוף הגליל,¹² ולא בכדי) או להצביע בבחירות המוניציפליות.¹³

ישנם הסברים רבים לתהליכים ולתמורות המביאים ערבים לערים מעורבות בהתהוות בכלל, ולעפולה בפרט. אחד מהם הוא מצב התשתיות המשופר ביחס לרשויות הערביות. כך למשל, השוואת שירותי התחבורה הציבורית בין עפולה לבין העיר הערבית הגדולה הסמוכה אליה – אום אל פאחם,¹⁴ מורה כי בעפולה היצע רב יותר של קווים עירוניים ובין-עירוניים, ובתדירות גבוהה יותר מאום אל פאחם.¹⁵

בשנים האחרונות, על רקע השינוי המסוים (יש לציין, המינורי) שהתחולל במאזן הדמוגרפי בעפולה, ונוכח תחושת המיעוט המקוננת בקרב הציבור היהודי המתגורר באזור ואדי ערה החלה לצמוח תנועת התנגדות הולכת וגוברת כנגד תושבים ערבים הבוחרים להתגורר בעיר. לתנועת ההתנגדות שותפים הן נציגים מקרב הרשות המקומיות – ובהם ראש העיר, שחלק מהקמפיין שעל בסיסו נבחר בשנת 2018 עסק בהאשמת יריבו

¹¹ תום שגב ימי הכלניות: ארץ ישראל בתקופת המנדט 199 (1999).

¹² ע"ם 7058/19 סלום נ' עיריית נוף הגליל (נצרת עילית) (אר"ש 20.4.2021).

¹³ גרשון שפיר "מבידול גלוי לבידול סמוי של אזרחיה הערבים של ישראל בגליל" המרחב הציבורי יג 73, 86 (2018)

¹⁴ ישנה טענה ראויה לציון שלפיה "השוואה בין נצרת לנצרת עילית או בין עפולה לאום אל פחם מעלה שהמדינה מעודדת את פיתוח הערים היהודיות גם על חשבון הערים הערביות, כדי להנציח את תלותם של הערבים בעיר היהודית ולא להעניק לערים ערביות עצמאות כלכלית ועוצמות פוליטיות שיעודדו גיבוש זהות לאומית קולקטיבית". מפאת קוצר היריעה לא נעמוד עליה כאן. ראו ראסם חמאסי "אובדן העיר הערבית הפלסטינית: השלכות חברתיות ופוליטיות" בתוך היבטים פוליטיים בחייהם של הערבים אזרחי ישראל 78, 99 (עזיז חידר עורך, 2018).

¹⁵ אינה ברנזבורג, עומר מנסור ומועמר אבו-אחמד פועלים בשירותי התחבורה הציבורית בין ישובים ערביים ויהודיים בישראל מחקר השוואתי 33–36 (עמותת סיכוי, 2021).

על שהופך את העיר למעורבת,¹⁶ וחברי מועצה נשבעים בזכות "הצביון היהודי" של העיר ומתחייבים לפעול לטובת מימוש תפיסת עולם זו¹⁷ – והן תושבים מן המניין המתגייסים למאמץ העירוני לדחיקת רגלי הערבים המתגוררים בעיר מחוצה לה, או איום על אזרחים ערבים השוקלים לעבור לעיר לבל יעשו כן פן יבולע להם, לעיתים בעידוד פוליטיקאים שאינם תושבי העיר.¹⁸ באירועי מאי 2021 התברר כי יש מי בעיר מי שנכון לבצע גם פגיעה פיזית בערבים חפים מפשע.¹⁹

המאבק הציבורי כנגד מעבר ערבים להתגורר בעפולה הגיע לא אחת לפתחם של בתי המשפט. כך בשנת 2013 הוגשה עתירה על רקע ניסיון לרכוש דירה בפרויקט של חברה פרטית על קרקע בעלות קק"ל שלא עלה יפה אך בשל היות הרוכש ערבי.²⁰ בשנת 2015 סערה העיר על רקע מכרז שבו זכתה קבוצה של מציעים ערבים, ועשתה את דרכה גם לערכאות המשפטיות. אמנם, אכן נמצא פסול במכרז, אך בה בעת, גם בית המשפט העליון ציין כי :

"אין לכחד כי למקרא טענות המערערים מתעורר חשד שמא ברקע להגשת העתירה עמד הרצון למנוע מערבים להשתקע בעפולה, כפי שניתן לדברים ביטוי במסגרת פעילות מחאה שנערכה בעיר נגד תוצאות המכרז לאחר שנודע כי כל הזוכים בו שייכים לציבור הערבי."²¹

דוגמה בולטת נוספת, עדכנית יותר, ניתן למצוא בשאלת הגבלת הכניסה לפארק העירוני בעפולה לתושבי העיר בלבד. עיריית עפולה אמנם טענה כי אין מדובר בהפליה על רקע אתני-לאומי, אך בעמדת היועץ המשפטי לממשלה הועלה "החשש כי סגירת השימוש בפארק אינה מכוונת לכל מי שאינם תושבי העיר ובגלל סיבה הנעוצה בהשתייכות העירונית, אלא היא מכוונת כנגד האוכלוסייה הערבית".²² רק לאחר עתירה של ארגון זכויות האדם עדאלה, חזרה בה העירייה ממדיניותה.²³

¹⁶ ת"א (נצרת) 34310-07-18 מירון נ' אלקבץ (אר"ש 15.11.2020).
¹⁷ נעה שפיגל "חברי מועצת העיר עפולה נשבעו 'לשמור על צביונה היהודי של העיר'" **הארץ** 25.11.2018.
¹⁸ א"ב 1806/19 ועדת הבחירות המרכזית לכנסת ה-21 נ' כסיף 33 (אר"ש 18.7.2019).
¹⁹ אוהד חמו "מוות לערבים סניף עפולה": מבט מבפנים על הטרור היהודי" **N12** (31.5.2021).
²⁰ בג"ץ 8625/13 חורי נ' רשות מקרקעי ישראל (אר"ש 24.11.2016).
²¹ ע"ם 4282/16 טאיג נ' חטיב (אר"ש 7.8.2017).
²² מכתב מדינה זילבר, המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (משפט ציבורי-מנהלי) לאיתן קידר, היועץ המשפטי של עיריית עפולה בעניין הגבלת הכניסה לפארק העירוני עפולה (30.6.2018).
²³ עת"ם 3161-07-19 זועבי נ' אלקבץ (אר"ש 14.7.2019).

בעל הבית משתגע?

העובדה שהמדיניות נמשכה זמן קצר בלבד לפני שבוטלה בכורח, הביאה את בית המשפט שלא לאשר תביעה ייצוגית כנגד העירייה, מטעם מי שנפגעו מהחלטתה לסגור את הפארק העירוני.²⁴ חשוב לציין כי פחד מפני שינוי צביון המרחב ליווה את האוכלוסייה הערבית באל-פולה במאה הקודמת, ובמידה רבה גם התממש, ומלווה כעת, ככל הנראה, לפחות על פי ההתבטאויות הפומביות של נבחרי הציבור בעפולה, גם את היהודים בעיר. מן הסתם, בעקבות הרקע ההיסטורי פחד זה מקבל משנה תוקף – כל אחד מהצדדים, לפחות מבחינה היסטורית וקולקטיבית היה הבעלים של הקרקע. כעת אמנם נשתנו הנסיבות ועימן גם רישום הבעלות אך החשש לאבד את השליטה בעקבות "הכנסת האורחים" שריר וקיים. בכדי להבין את החשש הזה לעומקו, חשש החורג מד' אמות הבניין ברחוב קרן היסוד בעפולה, הפסקאות להלן יוקדשו לבירור מספר נקודות העולות מפסק הדין באספקלריה של "הלכות" הכנסת האורחים.

ג. האורח כרוח הרפאים

בעבור עמנואל לוינס הבית מתחיל בהכנסת אורחים, ועצם קיומו של הבית מותנה ביכולת לקבל בו את פני האחר.²⁵ ז'אק דרידה, הקשה על לוינס ושאל עד היכן מגעת מידת הכנסת האורחים. האם בית שדלתו תמיד פתוחה ואין בו את האלימות הכרוכה בסגירתה בפני מישהו יכול להתקיים בכלל כבית?²⁶ דרידה אף מסב תשומת ליבנו כי אותה הכנסת אורחים נודעת של אוהל אברהם, זו שהביאה לו ברכה ופריזון, הובילה לתוצאות קטסטרופליות כאשר יושמה על ידי תלמידו לוט בסדום (וכן בסיפור הדומה של פילגש בגבעה).²⁷ לוינס בתגובה לא מיתן את טענתו בדבר מחויבות אתית-בלתי-מוגבלת לזולת. אדרבא, הוא הקצין אותה ותיאר את המארח כבן-ערובה של אורחו, כמשועבד לו בחוב אינסופי של אחריות.²⁸ במילים אחרות, ההכרה בחובת הכנסת האורחים, בקבלתו של האחר לקרבך, היא הכרה במחויבות אתית העומדת בשורש יחסיך עימו.

הפער בין החוק האתי לפוליטי מאפיין היטב את שאלת הכנסת האורחים,²⁹ ויפה גם לענייננו. התביעה שהוגשה בענייננו מבוססת על חוק החוזים, אך גם על שאלות אתיות כבדות משקל. מקור הרתיעה האמיתי של דיירי הבניין בעפולה מכניסת שוכרת ערבייה למעונם טמון במחויבות האתית ממנה ביקשו להתנער ביחס לתובעת. זהו לא רק הפחד

²⁴ ת"צ 32648-07-19 מסאלחה נ' עיריית עפולה (אר"ש 23.5.2021).

²⁵ עמנואל לוינס כוליות ואינסוף: מסה על החיצוניות 127 (רמה איילון מתרגמת, 2010).

²⁶ Jacques Derride, *Hospitality, in ACTS OF RELIGION* 356 (GIL ANIDJAR ED., 2002).

²⁷ ז'אק דרידה על הכנסת אורחים 147 (דניאלה יואל מתרגמת, 2007).

²⁸ EMMANUEL LEVINAS AUTREMENT QU'ETRE OU AU-DELA DE L'ESSENCE (1974).

²⁹ דרידה, לעיל ה"ש 27, בעמ' 15.

מהאחר, אלא כפירה בעצם חובת הכנסת האורחים כלפיו, התנגדות להכרה בעצם התביעה שהוא מציב בפנינו להתיר לו מקום בקרבנו. יותר משלא רצו תושבי הבניין ערבייה כשכנה, הם לא רצו להכיר בחובתם לקבל אותה אליהם, זאת משום שפחדו להכיר בהיותם, כדברי לוינס, בני ערובה שלה ככל שאכן תוכניתה תצא לפועל.

דרידה כותב כי קבלת הפנים היא כאמירת "כן" לאחר, כהכרה בו כאחר, כפתיחת הדלת בפניו על מנת לעמוד אל מול פניו, לקבל את פניו בפנינו. אמירת ה"לא" בפני הערבי איננה אדישות או אי-הכרה פשוטה בתביעתו כלפיו, זוהי הסבת פנים אקטיבית, כפירה באחריות המושלכת לפתח שאנו מזהים כשלנו וטענת אי-אשמה נחרצת בתביעה שאנו מזהים את עצמנו כנתבעים בה, תביעה שאנו מוחים ומתרעמים על עצם קיומה ובכך נאלצים להודות בעצם קיומה. הערבי כאורח שסוגרים את הדלת בפניו אינו רק אויב וסכנה ממשיים, אלא גם רוח רפאים מוסתרת הפנים העולה לדרוף אותנו מבית הקברות ההיסטורי שעליו נבנו בתינו, הסכנה והזרות שמבפנים, "האלביתי" במינוחו של זיגמונד פרויד. זו האימה שחוללה את מחול השדים, פשוטו כמשמעו, בקבוצת וואטסאפ השכנים של בניין בעפולה.

הערבי, כמו האלביתי, הוא הזרות המתגלה בתוך המרחב המוכר, "מה שהיה עליו להשמר בסוד והתגלה"³⁰ במינוחו של פרויד. הוא אינו זר או אחר מוחלט בלתי-ידוע ומופשט הבא ממעבר לים, וזאת מהטעם הפשוט שהוא כאן והוא מתדפק השכם והערב על דלתנו ומסרב להרפות. יתר על כן, בלשונו של דרידה "מדובר לא באחר, האחר לגמרי שאותו מרחיקים אל חוץ מוחלט ופראי, ברברי, קדם תרבותי וקדם משפטי"³¹. מערכת היחסים שלנו עם האוכלוסייה הערבית בישראל מוסדרת לפי החוק, החוק הפורמלי המכפיף את הזר למונחי של הריבון, אך היא מעלה גם את החוק המופשט של הכנסת האורחים המחייב את המארח לאורחו.

הערבי הוא כן ה-undecidable במונחים של דרידה. הוא גם מוכר ודווקא ומתוך כך זר מוחלט. סטרא אחרא. זוהי הקונקרטיזציה והאקטואליות של נוכחות-הנגד של הערבי שמאפשרת לנו לראות בו את מלוא גילומה מזרה האימים של אחרות מאימת, פחד החורג לאין שיעור מממדיו הריאליים. לענייננו, זה המגולם באם חד-הורית נורמטיבית העוברת לבניין או בהקשר הרחב יותר – כמה מאות בודדות של תושבים ערבים שיתכן וממילא עובדים בעיר, שעברו להתגורר בעפולה בשנים האחרונות. האיום הוא אפוא שיבת המודחק של אל-פולה לעפולה, האורח (guest) שהוא גם רוח הרפאים (ghost), הערבי התובע הכנסת אורחים במה שהוא רואה כביתו שלו, גם המארח (host) המקורי וגם בן

³⁰ זיגמונד פרויד האלביתי 52 (רות גינזבורג מתרגמת, 2012)

³¹ דרידה, לעיל ה"ש 27, בעמ' 97.

בעל הבית משתגע?

הערובה (hostage) שלנו. וכאן מתגלה פחד נוסף שמעורר בנו האחר, והוא שמא בקבלתו כאורח אנו מכירים בהיותנו בני ערובה שלו.

לכן, דומה כי הצעתו של דרידה שלפיה ישנו קושי גדול יותר לארח "אחר מוחלט" מאשר נוכרי, שהינו זר אך מוכר, איננה משקפת את פסק הדין.³² ודוק. בענייננו, האחר המרוחק ביותר – אישה יפנית שהייתה שוכרת את הדירה – הייתה מתקבל באדישות או לכל היותר תמיהה וחדשנות. לעומת זאת, נקישתו על הדלת של האחר הקרוב ביותר – הערבי – פוגשת בתגובה שונה לגמרי משום שתביעתו למקומו בקרבנו נתפסת כאיום פלישה הבא לתבוע את מקומנו כמקומו. לכן, זהותה הערבית של כוכה, מהווה חלק דומיננטי כל כך מעובדות המקרה.

לפי פסק הדין, כבר בשיחת הטלפון הראשונה בין התובעת לנתבע, כוכה השיתה על עצמה את הכללים הנוקשים המחייבים אותה להזדהות לפי מוצאה ו"הודיעה לנתבע כי היא ערבייה".³³ היא לא חיכתה שתישאל מי היא ומה היא, זאת, אף מבלי שנדרשה לכך – לא מבחינה חוקית – כפי שהצביע בצדק פסק הדין – ולא מכל בחינה אחרת. למעשה, גם השופט עצמו, אולי מבלי משים, נדרש לכך במשפט הראשון בפסק הדין "אישה ערבייה חתמה על חוזה שכירות דירת מגורים בעיר עפולה".³⁴

אמצעי השליטה הדומיננטי העולה מתוך המקרה בהיותה של התובעת נכריה וזרה היא הלשון. לפי דרידה "הלשון, זו שבה פונים אל הנוכרי או שבה מאזינים לו, אם עושים זאת, היא מכלול התרבות, היא הערכים, הנורמות, המשמעויות הממלאים את הלשון [...] שאלה זו של הלשון [...] תמיד אנחנו מגלים אותה מעורבת, באלף אופנים, בחוויית הכנסת האורחים".³⁵ דרך הלשון אפשר לסמן לאורח תחושת מוכרות ובאותה מידה, לאותת לו כי הינו זר. מפסק הדין עולה כי השקלא וטריא בין התובע והנתבעת היה על טהרת השפה העברית: בעל פה ובכתב. זאת מאחר ש"הנכרי הוא קודם כל נכרי ללשון המשפט שבה מנוסחת חובת הכנסת האורחים [...] עליו לבקש את הכנסת האורחים בלשון שאינה שלו על פי הגדרה".³⁶

יתר על כן, גם הנוף הלשוני של המרחב, עברי. כאמור, שמו המקורי של המרחב היה אל-פולה, שם ערבי. אמנם, בשמה העדכני של העיר ישנה עדות לעברה, אך ספק אם יש לעדות זו ערך סימבולי חיובי עבור הציבור הערבי. בנוסף, לעניין הטופונימיה בעפולה, אפילו שם הרחוב בו ממוקם הבניין – קרן היסוד, הנצחה למוסד ציוני, מהווה סימן לתובעת שהיא אינה אלא אורחת. למעשה, גם עצם הפנייה לבית המשפט בבקשת סעד

32 שם, עמ' 67.

33 פרשת כוכה, לעיל ה"ש 1, פס' 1.

34 שם.

35 דרידה, לעיל ה"ש 27, בעמ' 135–136.

36 שם, בעמ' 61.

בעברית, מהווה כשלעצמה הכפפת התובעת והתביעה להכנסת האורחים מסוג מסוים, גם אם תוקפני פחות מזו שזכתה לה בעפולה.

ד. סיכום – בין החוק האתי לפוליטי

ניתן להסביר את מלחמת החורמה שאסרו תושבים בעפולה על האוכלוסייה הערבית, ואת פסק הדין באופן ספציפי, דרך החוק הפוליטי והאתי. הארת פסיקה זו ביקשה להצביע על הפער האתי בתור מה שהוביל לסכסוך שנתגלע בין הצדדים הנצים ולחשוב על השאלה מתוקפו של איזה חוק תובע הערבי את מקומו בארץ ישראל. נראה כי בין אם מתוקף זכות היסטורית ובין אם כזכות אדם ואזרח, שני הטענות אינם משכנעים חלקים גדולים בחברה היהודית החוששת למקומה. התעקשותו של הערבי על זכויותיו נתפסת, כמו במקרה דנן, כחסרת תום לב, כמאיימת. ההבדל המשמעותי בין היהודי והערבי בין הירדן והים הוא העובדה שבעוד שהערבי מודע היטב לעובדת היות קיומו כאן לקוח כבן ערוכה בידי היהודי, היהודי עושה כל שביכולתו על מנת שלא להכיר בכך. להתעלם מכך שקיומנו כאן כרוך באופן שאינו ניתן להתרה בגורלו של האחר הנמצא לצדנו ובקרבתנו, בין אם נושית לו יד ובין אם לאו. סיפור זה איננו מאפיין רק את עפולה. בישראל, תושבים ויישובים רבים ברחבי הארץ, מפעילים פרקטיקות שונות שנועדו למנוע מערבים לעבור לשטח שהרוב בו יהודי. בכלל זה, ביישובים סמוכים לעפולה דוגמת כפר תבור, כפר ורדים וקיבוצים בסביבה, שאינם ששים לפתוח שעריהם לאוכלוסייה הערבית. פרקטיקה של הדרה והפליה, פרטית וממסדית ניתן לאתר גם בדרום הארץ ובמרכזה.³⁷

למעשה, קבוצות שונות בישראל מנהלות מאבק על הכנסת אורחים.³⁸ יתר על כן, סוגיית הכנסת האורחים הפכה בשנים האחרונות, פעם נוספת, לבעיה עולמית שטרם באה על פתרונה. מי ייתן מחסה לעקורי המלחמה מסוריה וכעת מאפגניסטן? מי ידאג לקורת גג למבקשי המקלט מאריתריאה? ישנן כמובן גם תתי שאלות, אתיות ופוליטיות כגון אם נכון לסגור את השערים בפני מי שאיננו מחוסן מנגיף הקורונה וכיוצא בזה. סביר להניח שבשנים הבאות בעיות הכנסת האורחים, ככל הנראה, רק ילכו ויתרבו גם על רקע משבר האקלים שכבר החל לתת את אותותיו.

כיהודים בישראל עלינו לשאול עצמנו לפי איזו מסורת ברצוננו לפעול בעת הפעלת חוק הכנסת האורחים האתי: זו של אברהם אבינו באלוני ממרא? המודל שהציג לוט?

³⁷ ראו למשל עתירת האגודה לזכויות האזרח שהוגשה לאחרונה בנוגע למקרה של הפליה בדיוור בפרויקט מגורים בבאר שבע: עת"ם 54529-08-21 **אבורביעה נ' רשות מקרקעי ישראל**.

³⁸ כפי שניתן לראות למשל גם בנוגע לקיבוצים, דוגמת ניר דוד. ראו עת"ם (חיפה) 1706-09-20 **ארבל נ' מועצה אזורית עמק המעינות** (אר"ש 26.8.2021).

בעל הבית משתגע?

סיפור פילגש בגבעה? הכנסת האורחים לה זכתה רות המואביה, שנאלצה לוותר על מרכיבים חשובים מזהותה כדי שהשערים יפתחו בפניה?³⁹ שאלות אלו יעצבו במידה רבה את פניה של מדינת ישראל בשנים הקרובות ועל כן הן נושאות בחובן חשיבות מיוחדת.

³⁹ מיכל בן-נפתלי כרוניקה של פרידה – על אהבתה הנכזבת של הדקונסטרוקציה (2000).